

SAŽETAK

Kultura sjećanja predstavlja jedan od ključnih koncepata oko kojih se oblikovalo interdisciplinarno područje studija sjećanja. Razlog je to što je posrijedi višedimenzionalni koncept koji obuhvaća različite načine prenošenja sjećanja te pretpostavlja neke mehanizme kroz koje kulturni sadržaji cirkuliraju u društvenom polju.

Sadržaji kulture sjećanja u ovoj knjizi, zbog preglednijeg iznošenja građe, podijeljeni su u četiri skupine: narativizaciju, vizualizaciju, materijalizaciju i izvođenje sjećanja. Pretpostavlja se, također, da se kultura sjećanja u društvu aktualizira kroz komunikacijske i identifikacijske procese. U ovim procesima osobito semiotičku obradu i pažnju javnosti zaokupljaju presudni povijesni događaji, populacije koje su u njima sudjelovale te prostori na kojima su se odvijali. Na taj način, kroz kulturu sjećanja, različite grupe oblikuju kulturne sadržaje putem kojih nastoje uspostaviti simboličnu zalihu u kojoj bi, prema J. Assmannu, društva prepoznavala sama sebe. Razdoblje modernosti, s brojnim promjenama koje donosi, biva osobito izazovno za proučavanje prožimanja kulture sjećanja i društvenih procesa. Zbog podjela, pa i povremenih fragmentacija do kojih dolazi u društvenom polju, javljaju se i prijepori oko tumačenja prošlosti. Oni su dominantno dolazili do izražaja kroz suprotstavljanje zahtjeva za sjećanjem ili zaboravom, inzistiranjem na istinitosti ili lažnosti neke interpretacije prošlosti te birokratizacijom i spektakularizacijom sjećanja kao izrazima polemika oko identitetske važnosti ili nevažnosti sjećanja.

U ovako naznačenom teorijskom okviru, koji obuhvaća neke strukturalističke i hermeneutičke elemente, tumače se oblikovanje i recepcija kulture sjećanja na Vukovarsku bitku u razdoblju od 1991. do 2016. godine. Pokazuje se pritom da je ta bitka, koja se obično naznačuje kao ključan događaj Domovinskog rata, ostavila za sobom iznimno bogatu kulturu sjećanja koja obuhvaća brojne knjige, filmove, spomenike i svečanosti obilježavanja. Razmatranje ključnih sadržaja koji čine kulturu sjećanja na Vukovarsku bitku dovelo je do sljedećih zaključaka.

Kada je u pitanju tumačenje Vukovarske bitke mogu se razlikovati tri faze u kojima je bitka dominantno tematizirana u okviru razli-

čitih značenjskih opozicija. U prvoj fazi, koja se odnosi na razdoblje progonstva, kulturom sjećanja dominirala je tema borbe protiv zaborava. Bitka i grad u kojem je vođena morali su se pamtiti kako bi se očuvao osobni i kolektivni identitet i kako bi nakon povratka prognanika bilo moguće obnoviti grad tako da bude onakav kakav je bio u prošlosti. To prepletanje osobnog i kolektivnog identiteta odvijalo se u kriznim okolnostima u kojima je jasno istaknuta opozicija »mi« — »oni«. Povratkom prognanika u grad javlja se drukčiji tip polemika koji usmjerava i kulturu sjećanja. Ove polemike sada se oblikuju oko razlikovanja aktera u ratu i zahtjeva za istinom i pravdom koji iz toga proizlaze. Propitivanje relacija mi (žrtve) — oni (agresori), prvo se javlja na razini Domovinskog rata, a potom pomiče na razinu Vukovarske bitke. U polemike oko »relativizacije sjećanja« uključuju se brojni akteri na nacionalnoj razini, pripadnici srpske etničke zajednice te neki međunarodni akteri. Iz tada naznačenih polemika razvija se i treća faza u kojoj se tumačenje značenja bitke dominantno pozicionira u odnosu na pitanje identitetske važnosti ili identitetske nevažnosti događaja na nacionalnom planu. Te polemike postaju očite pojavom tzv. problema dvojezičnosti i najsnažnije se manifestiraju prilikom obilježavanja Dana sjećanja na žrtvu Vukovara.

Drugi zaključak odnosi se na populaciju koja je bila uključena u obranu grada, a koja se u kulturi sjećanja dominantno označava kao žrtva. Dakako da se ta oznaka nerijetko koristi paralelno s označavanjem herojstva poginulih i preživjelih jer ima mnoštvo sadržaja u kojima je herojstvo pojedinih aktera bitke bilo u prvom planu kulture sjećanja. Ipak, prvenstveno zbog tijeka bitke, kao i niza okolnosti u kojima se oblikovala kultura sjećanja, a koje uključuju progonstvo, sudske procese i poteškoće u obnovi grada, upravo se ideja žrtve dominantno nametnula u obradi civilnih i vojnih aktera uključenih u obranu grada.

Treći zaključak odnosi se na prostor odvijanja bitke, pri čemu se tvrdi da je ona silno utjecala na identitet Vukovara, podižući njegovo značenje na razini mentalne topografije i umanjujući značenje grada na razini realne topografije. O Vukovaru se dugo paralelno govorilo kao o gradu heroju te kao o siromašnom gradu, da bi tek posljednjih godina označavan kao grad kojim dominiraju demografski i gospodarski problemi.

Prilozi

U ovoj se knjizi, kroz tumačenje kulture sjećanja, nastoji dati doprinos proučavanju kulturne povijesti grada Vukovara, ali i doći do socioloških uvida o pozicioniranju različitih aktera u polemikama oko povijesne istine, pravde i oblikovanja simboličnih okvira identiteta. Drugim riječima, nastojalo se protumačiti kako se kultura i društvo strukturiraju oko konkretnih povijesnih događaja te kako povratno izvlače elemente tih događaja da bi stvorili predodžbe o sebi.